

SUDARGO PILIAKALNIŲ APLINKA

Gintautas ZABIELA

2005 m. lapkričio mėnesį vykdyti Sudargo (Šakių r., Sudargo sen.) piliakalnių aplinkos žvalgomieji archeologiniai tyrinėjimai, kuriais siekta surinkti duomenis apie piliakalnių aplinkoje esančių papėdžių gyvenviečių užimamus plotus ir teritorijas. Šių duomenų reikia rengiamam Sudargo piliakalnių komplekso sutvarkymo projektui. Kadangi Sudargo piliakalniai yra žinomi ir archeologiškai tyrinėti, visas dėmesys buvo skirtas jų aplinkai. Joje, siekiant aptikti ir lokalizuoti piliakalnių papėdžių gyvenvietes, kasti šurfai. Iš viso buvo ištirti 32 1 m² dydžio šurfai. Tyrinėjimų metu surasti radiniai perduoti LNM.

Tai, kas dabar dažnai vadinama vienu Sudargo piliakalnių vardu, iš tiesų yra dvi piliakalnių grupės, esančios skirtinguose kaimuose. Labiau į P nuo piliakalnių, prie kelio buvęs Sudargo miestelis pokario metais smarkiai išsiplėtė Nemuno (Š) link, priartėdamas prie abiejų piliakalnių grupių. Sudargas ir šiaip kaip gyvenamoji vieta dominuoja apylinkėje (netgi ir savo geografine padėtimi – yra aukštumoje), tad jau nuo XX a. pradžios šalia esantys piliakalniai buvo skiriami jam. Sudargo piliakalnių kompleksą konkretizavo 1959 m. istorikas R. Batūra, užpildęs jų kaip archeologijos paminklų pasus. Iki tol buvo žinomas tik vienas Sudargo piliakalnis – Grinaičių Balnakalnis. 1965 m. LII žvalgomoji ekspedicija rado penktą piliakalnį, bet supainiojo Burgaičių piliakalnių aprašymus. Daugiausia duomenų apie Sudargo piliakalnius buvo surinkta 1970 m., kai net 3 iš jų plačiau tyrinėjo Pranas ir Regina Kulikauskai (žr. *AETL 1970 ir 1971 metais*, V., 1972, p. 11–16;

P. Kulikauskas, Sudargo piliakalniai, *Lietuvos TSR aukštųjų mokyklų mokslo darbai. Istorija*, V., 1975, t. 15, sąs. 2, p. 105–124; P. Kulikauskas, *Užnemunės piliakalniai*, V., 1982, p. 28, 36–37, 47, 62).

Svarbesnė ir aiškesnė yra piliakalnių R grupė, esanti Grinaičių kaime. Ją sudaro du piliakalniai: Žydkapiai ir Balnakalnis. 1970 m. tyrinėjimų metu juose rasta neabejotinai piliakalnimams skiriamų įvairių radinių ir struktūrų iš I tūkst. – II tūkst. pradžios. Duomenų apie šių piliakalnių papėdžių gyvenvietes iki šiol buvo nedaug. 1965 m. LII žvalgymų ataskaitoje nurodoma, kad papėdės gyvenvietė yra į P–PV nuo Žydkapių. Vėliau jokių duomenų apie šią gyvenvietę nebuvo surinkta ir ji archeologinėje literatūroje nebuvo minima. Ši papėdės gyvenvietė nuo 1988 m. liko tik archeologijos paminklų sąrašuose, kur pateko pagal 1987 m. MMT žvalgymus (žr. *ATL 1986 ir 1987 metais*, V., 1988, p. 175).

Piliakalnių V grupę, esančią Burgaičių kaime, irgi sudaro du piliakalniai: Vorpilis ir Pilaitė. Pastarieji yra mažiau aiškūs. P. ir R. Kulikauskai 1970 m. plačiau tyrinėjo tik Pilaitę, o Vorpilyje iškasė tik keletą 30x30 cm skersmens duobučių ir nustatė, kad aikštelės „pakraščiuose būta labai plono, bet jau galutinai suardyto kultūrinio sluoksnio“. Tyrimų metu šiame piliakalnyje „rastos 8 smulkios puodų šukės, lygiu rusvu paviršiumi“ (*Istorija*, V., 1975, t. 15, sąs. 2, p. 121–122). Dar viena šukė – žiestas profiliuotas pilkas pakraštelis 6 mm storio sienele, apatinėje dalyje ornamentuotas pusiau banguotomis linijomis, rastas ties griūvančiu piliakalnio aikštelės Š

kraštu 1956 m. Vorpilis yra ankstesnių arimų smarkiai suardytas, su dėl erozijos griūvančiu Š šlaitu. Pilaitė, nors ir išlaikiusi tipišką piliakalnio formą, tačiau yra 10 m žemiau Nemuno kairiojo kranto aukštumų ir gynybiniu aspektu beprasmė. Jos Š šlaitas irgi eroduoja. Burgaičiuose kartais nurodomas ir trečias bevardis piliakalnis, esantis irgi žemiau Nemuno kairiojo kranto aukštumų, 100 m į R nuo Pilaitės (Sudargas, *Mažoji lietuviškoji tarybinė enciklopedija*, V., 1971, t. III, p. 328; *Lietuvos TSR archeologijos atlasas*, V., 1975, t. II, p. 157 (Nr. 694)). Pastarasis išvis neturi išoriškai matomų piliakalnio požymių (minimas pylimas tėra natūralus iškilimas), tačiau norint galutinai įsitikinti, kad tai ne piliakalnis, jį reikia ateityje tyrinėti plačiau.

Duomenys apie Burgaičių piliakalnių papėdžių gyvenvietes irgi menki. Iš esmės tai viena gyvenvietė, esanti į P nuo piliakalnių, Nemuno kairiojo kranto aukštutinėje terasoje. Ji buvo surasta 1989 m., kai joje buvo rasta žiestos keramikos, panašios į rastąją Pilaitėje. Ši papėdės gyvenvietė užima apie 1,5 ha plotą.

Žvalgomieji archeologiniai tyrimai pradėti nuo mažiau aiškios Burgaičių papėdės gyvenvietės. Dauguma šurfų kasta apie 150x100 m dydžio, V–R kryptimi pailgoje teritorijoje į P nuo Burgaičių piliakalnio (ypač nuo Vorpilio). Dabar tai beveik lygus smulkiams siaurais sklypeliais suskirstytas pavieniams savininkams išdalintas laukas, kurio Š pakraščiu link Vorpilio praeina vietos žvejų naudojamas lauko keliukas. Papildomai šurfuoti dirvonuojantys plotai į V nuo Vorpilio bei į P nuo tariamo piliakalnio. Iš viso Burgaičių piliakalnių aplinkoje ištirta 20 šurfų (20 m²). Aiškesnio ankstesnio nei XIX a. laikotarpio kultūrinio sluoksnio ar radinių (šur-

fuose 4 ir 15 aptikta nedatuojamo geležies šlako, šurfuose 7, 10 ir 11 – taip pat nedatuojamo molio tinko gabalėlių) neaptikta. Šurfuose 4, 5 aptiktas 25–80 cm storio pilkos žemės sluoksnis greičiausiai yra suardytas papėdės gyvenvietės kultūrinis sluoksnis, išlikęs žemesnėse vietose. Didžiojoje papėdės gyvenvietės dalyje kultūrinis sluoksnis perartas iki įžemio ir tik kiek tamsesnis armuo rodo, kad čia kadaise gyveno žmonės. Geriau jis išlikęs tik papėdės gyvenvietės Š pakraštyje, maždaug 10 m pločio juostoje palei šlaito į Nemuno slėnį pakraštį. Šurfuose 1, 3, 4, 6, 15 rasta XIX–XX a. pradžia datuojama žiesta keramika gali būti siejama su aplinkoje stovėjusiomis to laiko 3 sodybomis, pažymėtomis XX a. antro dešimtmečio Vokietijos kariuomenės generalinio štabo žemėlapyje.

Grinaičių piliakalnių aplinkoje ištirta 12 šurfų (12 m²), į PV–P nuo piliakalnių aptikta 70 cm (šurfas 27) – 1 m (šurfas 23) storio kultūrinis sluoksnis, pagal aptiktą lipdytą grublėtą ir lygiu paviršiumi keramiką datuojamas I tūkst. Ši papėdės gyvenvietė natūraliai skaidosi į dvi dalis, skiriamas griovos ir besisiekiančios su atskirais piliakalniais. Abu Grinaičių piliakalniai turi jiems priklausančias papėdės gyvenvietes, iš kurių esanti į P nuo Balnakalnio esančioje kalvoje aptikta tyrinėjimų metu. Prie Žydkapių piliakalnio geriausiai išlikęs jos kultūrinis sluoksnis yra gana stačiame kalvos šlaite, o kalvos viršuje irgi smarkiai suardytas arimų. Čia dominuoja grublėta keramika, kurios sienelių storis yra 7–12 mm. Pagal vieną rastą grublėtą pakraštėlį puodo angos skersmuo buvo 10 cm. Tokia keramika būdingesnė I tūkst. viduriui – antrajai pusei. Prie Žydkapių esanti papėdės gyvenvietė yra įtraukta į saugomų archeologijos paminklų sąrašus, tačiau realiai užima di-

desnį nei pažymėta archeologijos paminklo apsaugos planuose plotą (apie 1 ha), apimančią žydų kapines ir visą Gintauto Damušio sodybą su kalvos šlaitais.

Į P nuo Balnakalnio esanti papėdės gyvenvietė užima visą čia esančią kalvą (apie 1 ha plotas), kurios R dalyje stovi Romos Vaitkevičienės mūrinė sodyba, o likusi kalvos dalis dirbama. Pagal šurfe rastą lipdytą lygiu paviršiumi 5–6 mm storio sienelėmis keramiką, ši gyvenvietės dalis datuojama maždaug I tūkst. viduriu ir pagal situaciją bei 1970 m. piliakalnio tyrimų duomenis siejama su kiek anksčiau įsikūrusiu Balnakalnio piliakalniu.

Sudargo piliakalnių aplinkos žvalgomieji tyrinėjimai parodė, kad net ir gerai žinomų piliakalnių aplinka dar yra menkai pažįstama, o piliakalnių papėdžių gyvenvietės labai naikinamos žmonių ūkinės veiklos.

VICINITY OF THE SUDARGAS HILL-FORT

In 2005 an archaeological survey of the vicinities of both hill-fort groups of Sudargas (Šakiai district) was performed. During the survey 32 test pits 1 m² each were excavated: 20 test pits at the Burgaičiai hill-forts and 12 at the Grinaičiai hill-forts. The survey revealed that the foot settlement of the Burgaičiai hill-forts was considerably damaged by later agricultural activities and was reflected only by loose finds of iron slag and clay daub. The site of the foot settlement at the Grinaičiai hill-forts covering about 2 ha appeared to be preserved. There was an up to 1 m thick cultural layer containing hand-made pottery with a smooth and rusticated surface dating to the 1 millennium A.D.

ŠEIMYNIŠKĖLIŲ PILIAKALNIO ŠLAITAI

Gintautas ZABIELA

2005 m. birželio 15 – liepos 14 dienomis LII archeologinė ekspedicija tęsė Šeimyniškėlių piliakalnio (Anykščių r., Anykščių sen.) (A 1427K1) (N55°32'44.6", E25°08'19.6") tyrinėjimus, pradėtus dar 1990 m. 2005 m. buvo šešioliktas iš eilės jo tyrinėjimų sezonas. 2005 m. Šeimyniškėlių piliakalnio tyrinėjimų tikslas buvo įvertinti į jo papėdes XX a. pirmojoje pusėje nuarto grunto (taip pat ir kultūrinio sluoksnio) struktūrą bei informatyvumą, iširti paskiras už anksčiau tyrinėto ploto (aikštelės) ribų likusias vietas, dar galinčias suteikti naujų duomenų apie piliakalnį (paties piliakalnio archeologiniai tyrimai iš esmės buvo baigti 2004 m.). Šių duomenų rei-

kia tiek piliakalnio raidos pažinimui, tiek ir rengiantis jame statyti medinę pilį. 2005 m. tyrimai buvo vykdomi visose (išskyrus PR, kur yra gilus jau anksčiau tyrinėtas piliakalnio griovys) piliakalnio pašlaitėse. Padarytas trečias ištininis piliakalnio šlaito pjūvis (V šlaite), nemaža dalis ketvirto šlaito pjūvio (ŠR šlaito R dalyje (17 pav.). Aikštelės – šlaito riboje, šalia jau tyrinėtų plotų iširtos 2 nedidelės vietos, kuriose pagal ankstesnių tyrimų duomenis dar tikėtasi aptikti nesuardytų piliakalnio struktūrų (aikštelės PV krašte ir ŠV (mažojo) pylimo vidiniame (PR) šlaite). Bendras 2005 m. Šeimyniškėlių piliakalnyje tyrinėtas plotas sudarė 241 m². Tyrinėjimų metu